

László Péter Sándor :

Kriza (Az álomlátó fiú: azaz, a juhász álma) az antropológia tükrében

A mű maga megtalálható a Kriza J. Vadrózsák Összes c. kötetben *Az Álomlátó Fiú, /Juhász Álma/* első kiadásban és az ún. „Összesben”. Minden kiadásba, -tudunkkal- ? nem tették be. De a Móra Könyvkiadó, Bp. 1961. kiadta műben 144-164 oldalon megtalálható. A mű valószínűleg Erdélyi, azaz Székely Mese. Tematikailag besorolva úgynevezett „talány”-mese, azonban kissé a „varázslat”- mese elemeit is magában hordozza, pontosabban utalásaiban rejti.

Bevezetés. (The Pink is Harmfull and Terrible), A Rózsaszín a zöld hamis színárnyalata?...

Az emberek többsége meglehetősen émyelítőnek találja a „rózsaszín párdúc”-ról szóló legendakört, de főleg a „rózsaszín csillámpónt”. Legrettentőbb plakátja talán ennek a 'bús-vidám' századunknak (XXI. sz.) mégis a fűhrer, rózsaszín mundérban. Én április elsején láttam Pesten. Áprilisi tréfa volna csupán? Vizsgálódjunk, s járjunk utána? Miért is? Még a „Fantasy”-műfajnak elnevezett „vérvörös-sárány” képzeletvilág valami „irodalma” se kedveli ezt az – amúgy „színes” - árnyalatot. A irodalomelmélettel foglalkozók nem „veszik be” egyetemes és „felőtt-irodalmi” vizsgálódási körükbe,- e „romanisztikai”-kategóriát (Vö. Románc, lentebb, ill. Vö. ellenpontként Stendhal), de a meseirodalmárok (Thompson. S.) sem igazán.

A tudósok sem kifejezetten „malackától” intenek leginkább, hanem mindezt általánosságban jelentik ki. A pszichonálízisben a 'pink' 1. a csábítás, a varázs színe, de 2. egyféle csoportbefolyásé, sőt nyomásgyakorlásé (M. Monroe) is. 3. Pozitív értelemben a csecsemő-szoptatás, 4. negatívban az aberráció/ pl.fűhrer. Előbbi esetben van „tabu”-jellege is, de csak a modern európai (Romance of Alexander/ 1338-1341) társadalmakban. /De: (vö. úgynevezett újraorientált sufizmus (Iráni Méher avatár India), de elfogadott Burmában is (szerzetesek), Nepálban pedig az egyik „erőközpont” ún. szellemi-csakra neve (Anaháta Szív-csakra). A shakti és tantra-kultusz talán az egyik lótuszféleség szín-variációja miatt ad neki (tantrikus) jelentőséget. 6. Stílus, európai-amerikai (euroatlantikus) életstílus tekintetében a hazug (illúzió-ideológiák mentén polgárin, - nem parasztin!/„hazudós”) romantika „illúziókergető” felfogásrendszerét tükrözi. 7. Az individuációs folyamatban a Nap lemegy a látóhatár alá, sugarai ekkor még ugyan (dinamikusan veresek), de inntől már sorra kialszanak. (Vö. Perzsia hanyatlása,- Iszfahán/Esfahan délutáni színe a rózsák után).

A Hold sem erős, mert még az első negyedben áll,- teljesen megszűnik a mandala sugárzása. A központi – kerületi irányú (sugárirányú) irradiáció leáll, vagyis a színes sugarak sorra megritkulnak, hogy ideiglenesen, de eltűnjenek. (Forrás: /G.C. Jung... Az Individuációs folyamat tapasztalati anyagához. Íme elértünk a pink-élmény émyelítő hatásának okához. Esetleges megjegyzések: A fiziológusok intenek, mert a legtöbb szárazföldi és tengeri lény, képződmény, ill. növény (Brugmansia), ill. „almacsiga” veszélyes. Kenya, Tanzánia (Tanganyika) határtava a nagy Nátron-tó gyönyörködtető rózsaszín vizét a nátronlúg, ammónia és különböző mikroorganizmusok után kapta. Az akvaristák által ismert „almacsiga” vízen kívül lerakott petéi halált hozó idegmérget tartalmaznak. Csakis egyetlen ellensége van a „csigapetének” a vörös! Azaz a „tűzhangya”.

Akkor ha „rózsaszín babaházra” akarjuk vezetni lelkünket, vigyázat. Lecsapva – sárkányként - megjelenhet a vörös. (Csak nem 'tűzhangya' formájában). A szóban forgó mese nem szentimentalista románc, nem romantika, de kökeményen *nonkomform világ*. A Fehér Király felrúgja benn- „házon belül”- a régi vendégjogot (börtön), a leánya a saját életbiztonságát veszélyeztetve meg titokban táplálja „puccszerűen” igaz, de megmenti a halálra-szántat), a Fekete Király saját magát –a maga védelmére rendelt „erős” bástyáit - kiadja. Ezek mind nonkomfortítások, szöges ellentétben a fenti világgal (vö. M. Monroe- nál említettek). Mire a nonkomfortítás? Nos, a válasz: olykor anyagi-egzisztenciális önsorsrontással, de egy magasabb rendű „létállomásra” segít feljutnunk, mert „csudatévő tóként” felrázódunk, bár viszályal, zsákutcás-gyötrődéssel, ám semmiképpen nem szentimentalizmussal,- de olykor éppen olykor szenvedéssel.

A Tört-Zöld egy átmenet

A mese színe nem a harsány lombzöld (kényszerű „éjszakázások” a homály-színű erdőben), nem is rikítón *fantasy*-méregzöld, inkább rejtő, azaz „terep”-jellegű, pl. vadászok felbukkanása, és katonák képének többszöri alkalmazása K’sakrija). A mese szín-szimboliztikája. Átmenet e türkiz („törökszín” felé) és tört-zöld között. Persze azért van benne kékes, l. az erdő belső „surlófényei”- de nem annyi, mint a türkizben. Ebben az árnyalatban, nevezzük „surlófények a virradó, vagy olykor az alkonyuló erdőben” -, oly árnyalatot adnak ki ahol az „Ég és a Föld összeér”. Nos innen a lendület, innen az energia hogy a hős kikötte is „táplálkozik”, és erejét nem veszti („nem leszek egyedül”). Az Ég és Föld összeérését lehet tanulmányozni, a híres” Fény Királya” keleti templomban. e mese szerint úgy 900-ban a Vándorúr (talán királyi sarj?) misztikus fényt látott ragyogni a távolban. Talán tört-zöld átmenetet éppen. Közelebb ment és egy szentély helyén egy sírt talált. A sír téglatest szerű szegélyéből, körös-körül áradt ki e fény. Mint a fákyla a metszőn hideg éjszakába. De fénye akár az Holdé, csillagoké. A sírból egy tanú (vallási tanító) vasba öntött teste került elő. A Királynő egyébként,- (akinek alakja hiányzik a mi mesénkben) itt már közel lép ténylegesen, és parancsot is ad. A Királynői (Sába?) parancsra, a szentély minden négyzetcentiméterét ezüst lapocskákkal (Hold-színe innen adódik) borították be, hogy az óriási szürke-kék-zöldes fényesség **dicsérje a Fentvalót**. A fénykiadásának ezen sajátos „éter csillogásával”. Azóta is valamennyi vallás követője lenyűgözve áll meg a Fényesség előtt. Helyszín. Shiraz/Írán. A pink-élmény tehát vízszintes kiterjedésű „meselény” mesetevékenységet „közvetíti” felénk, tudatunkba, addig a „Fény Királya” függélyes kiterjedése Istenre utal.

A „talánymese” és a „csalimese” szempontja

A *biedenmeier-babaház-kor* utálta a kényelmetlen talányokat, a zavarbahozó „csali” vagy „becsali”-típusú helyzeteket. L. Bécs a füledt-„Császárváros” polgári létbe „süppedése”. Inkább a hazugon-hízeltkedő „mézes-mázos” szentimentalizmusra hajló kulturális-előzményt a „romantikát” választották maguk „céljaira” újra-és újra. Még mindig olyannyira kedvelték, hogy álarcosbálszerűen, valóságos „maszka-játszódási” szintre sülyesztették a fővárosi kultúrát (Bécs, Berlin, Bayrouth, London, Varsó). Tették ezt olykor Doctus Poeticus-szinten (Schiller, Goethe), de Herder, Brentano (1778-1842), sőt fel egész Stephan Zweig-ig. A „végtelenség” mint végtelen illúzió becsempészésével, a vágyak jegyében saját becsapásukra -a Vénusz jegyében - „kitört az operett-kultúr(forradalom)” műdühe. (a vénusz jele az alkimiában a **Sali tartari**, azaz borkő, amely a tartóedény („Császárváros” aljában öszegyűlik, vagyis alkímiai nyelven, mégpedig az alvilágban, a tartaroszban”. A ’tartarosz’ gör. megijedést jelent, a **bűn, hiba, megromlás**, végülis megecetesedés a **borban, és az ettől való megijedés lélekhelyzete**, (CIN. Jung Az individuációs folyamat... 292, old.) Természetes indulattal számúzték ebben a lélekhelyzetben a „csalimesét” a talánymesét távozta az azt mintegy a maguk „emelkedő köreiből”. Kontraszképpen az álmodó juhász talánya tipikus magyar talánymese, nem annyira csalimese, de mindez (egy-két irodalmi toposzt, E.T Hoffmann leszámítva) bizonyíthatóan áll erre is. Mégpedig olyan mese ez mely szinte érthetetlen kognitíve; pont abban a közegben, mely „korrekt” a démonikus nyugati embert eltakarni, „fedni-igyekvő biedemeier” kényelem, polgári eltökéltség, komfortos budoar-hangulat által elzsongított társadalom számára. Főleg egy efféle,- immár befogadhatatlan -,álom által. Ezért is volt teli Bécs pszichoanalitikusokkal, sőt ezek, - árnyalataiban -, eltérő iskoláival. A talánymesék talányai között van voluntative (akarat) által elképzelhető talány, van tér-idő talány, vannak perszonalizációs talányok (*anima, animusz* individuációs problmatikája) és ezek változata, legkülönbözőbb kombinációja.

Hogy lássunk is egy példát a „csalimesére”

Ez egy általam feldolgozott „Jézuskás Matyibá-történet”. Legalább is ennek indul s mese lesz belőle... Ő, mármint a főszereplő Matyibá’ egy jámbor „Máriás zarándoklat” keretében ui. a bozótban lel egy „bicskát”, de ez „fellelendő” kifolyik a pálinkája, éppen amikor lehajol a bokor tövébe érte... Ez így egy banális, lapos történet, de rébuszá változik mikor is a későbbiekben kiderül, a kés nyele fura. Nos ez nem egyszerű „bicsadék”, de hun-típusú tör nyelén hun rovás-felirat. Ekkor jön elő a „csali” elem, mert ez lehetetlen, hisz 1600-1800 év alatt a kés

vékony pengéje teljesen eloxidálna, elkorrodálna a talajban. Mitől is maradt meg e damaszkuszi acél a földben? Ezt itt-és most nem tudjuk, de efféle a Delhi vasoszlop mely már 4000 éve állhat a trópusi nedvességben, annékül, hogy vakrozda lepné. Ilyenkor visszalép „a formális logika” a mesetevékenység „felületéről” és más-féle vizsgálati módszereket kezd igényelni. A talány, a csali a „modern logikát” alkalmazva, azaz logisztika igényességével követhetetlen. Így elménk számára kihívás, megkerülhetetlen talány-volta miatt. Hiszen ettünk a tudás fájáról és nem tudunk lemondani a kognitív alkalmazásokról. (Ez fékez is minket, XXI-szi „polgárokat”.) S ezért alkarjuk körbejárni a titkot, a körbejárhatatlan „talányt”. És talán ez így jól is van, mert eme *rébuszok analizisével* saját analizisünket (elpiszkolódott bivalybőr-„ruhánkat”, elkopott vasbocskorunkat) tudjuk magunk mögött. S így tudjuk okszerű bölcsességgel „megközelíteni” a bennünk lakó sárkányt, -azt megfékezendő, vagyis a rosszra való hajlamot „dekoncentrálni”, vad ösztöneinket pedig „szublimálni”.

Mi segít a”szublimálásban”. Pl. a mandala. Talán többet, mint a mantra, vagy mint a tantra-kép.

A mese első részének a kulcsai a 4, a 16, 32 és végül a 10 számok , amely – látszólag ebbe a furcsa számhalmazba belekezdő számsorba nem illik , -még csak gondosan fürkészsze sem bele.

a. A számsor maga a **mandala-számok** felidézése, a 32-es változat pl. előfordul templomaink kazettákon (Erdély, Aggtelek, Kárpátalja), előfordul azokon az üveg rozettákon (Bélapátfalva) amelyek nem rózsakeresztes, vagy szabadkőműves ihletettségek (Páris- Notre Dame, ill. London, Szabadkőműves „Katedrális”). A Mandala négy oldala a négy oltalmazó, lépteinket vezérlő, őrző-lénytől függ sarkalatosan. Ez a Nap pl. a Ré- az óegyiptomi hagyományoktól kezdve. A 4 őrzőselem azonban igazán Erdélyben bukkan fel. Kezdő nap, Szentülő nap, Delelő nap, Alvó- rejtőző Nap (a földplanétánk azaz a bolygó”*tűlfelin szunnyad*). A mandala (Nepál, Tibet, India) általában (4, 8), 16, 32-es a tantrák szerint van centrálisan, ill. *koncentrikusan szimmetrizálva*) a kisebb számok a nagyobb, a nagyobbak meg pont a kisebb („alhercegek” lakhelye- rendű toposzokat szimbolizálják, a mandala-”faluban”.

b. A 10. es a mandalacellák száma. Mikor Brahman a nyers ősembert zabolázatlansága miatt megfenyítette egy cellába zárva (alapmandala), - de az eredeti földalatti kockaszerű cella (pince) – volt az Isten úgy rendelte hogy napvilágot kapott és Brahman saját akarata szerint Nap rendre „körbejárt”, illetve látszólagos pályáján körbevilágított, és mindig egy adott, sorra következő cellát világított meg. Csupán azért tette ezt hogy a dőre ember-lény – álló Nap, azaz nap 24 órájában - okulhasson s 20 percen át tanulmányozhasson egy tantrát. Saját okulására.

A talány mindig egy kisebb katarzis. A fent említett mese-példánkban itt álmátadás, azaz közönségesen immenans „dolog” zajlik, amely átadási „mű” lehet hétköznapian „lapos” (vacak *bicsadékot* lettek valahol vidékiek), de kiindulhat elképesztő (vertikális) irányba is a folyamat. Ezek lajtorjaként megindulhatnak/indíthatnak felfelé az összeköttetések, felsőbb szempontú értelmezések felé, azaz ezen „értelmek” irányába. Akár maga Isten vonatkozásának„behozásával”, ahhoz-illő módon, üdvösen- való hozzáillesztésével (Itt pl. *Máriás zárándoklat* a „keret”).

A mesét – mint drámát - mégsem a Nap uralja, de inkább a *shakti-vonala* azaz a női erő, legalábbis nő-principiumok őrzik. Az első női mondandó spirituális emléke az anyaméh... Itt teljes a Konform. Mert hiszen nem is kell enni (így a méhet sem „eszi” csak a placentán át kap táp”oldatot”) Az első eltelt tíz évben ezen „oldat” dominál.(az ún. „*Hamubasült pogácsa*” mágikus ereje). Mágikus mert, már csak jelenlétével is valósággal „magnetizál”. A második női jelenlét a Hold. A holdas tisztás, (telihold, újhhold mindegy) ahol legeltet. (A tisztás füvel teli, teli vízzel, harmattal ez itt mindegy), legeltetni képes bojtártársai ámulatára, a cseperedő személyiség. (Börzsönyi – Bükki „hadasok”-hagyomány). Legeltetni a nyáját (pastoráció),- ez egy felelősség, teljes körű pasztorális feladatkör, jóval több, mint állatgazdálkodás.

A harmadik női jelenlét a fa érlelő öle... Az erdő öle. A fatörzs. A fa alatti mohapárna ölelése. Azt érzi tehát pszichéje, nem lesz egyedül! Még itt e kínzó helyzetben sem! Ez a „lelkekben” a fekete erő, noha nem minden égi-földi *mérgeskedés-égedelem* nélkül.

A negyedik (letisztult, „szublimált” jelenlét a Királylány személye most jó...

Ezen várakozó érzése egyelőre csak, - s nyilván csak -, fokozódik; „nagykorúan” várja immár szabadulását, azaz , előképében - , a Fővadász kikristályosodott felmentő véleményét. Ebben azonban csalódnia kell. A negyedik, azaz letisztult- szublimált jelenlet nyilván maga a Királylány. Ő az egyetlen kétségbevonhatatlan pozitív szereplő az animát ,mint tényezőt illetően. A letisztult tudatú fiú már „éretté” lehet a mélyebb kapcsolatra a *királylány animájával*, sőt *personájával* egyaránt... Igen ám de mindkét persona még individuáció előtt áll, noha érettnak vélhető.

Ebben segíthet a mandala-szemlélődés (kontemplatio). A négyesség (négy Nap) alapvetően egy mandala szimmetriája kulcsként fogható fel. A mese négy (implicit) sarkából lépnek elő. (Mégpedig *mint Védőszellemek*- A metafora a Nap). Erre mikor is döbbenünk rá?

Mikor egy teljesen „fura” szerkezet nyílik meg előttünk. S először „irodalmilag” de belépünk egyféle „szimmetriarendszerbe”..

Ez itt a mandalafalu, - vagy ország, - avagy birodalom. Akkor, amikor is először egy teljesen fura szerkezetben „felépített” mandala-falu „birodalmi kapuján” belép a főhős. A beléptetés egy „könnyített kapun” át történik meg. Azaz itt enni adnak. Ez egy „könnyített” kapu. Semmi gyilkjáró, semmi kapuvédő szörny-féleség, semmi *lángfűvás* az „alkalmatlan” betoppanó iránt. Ámbár a Fehér Király nem (mindig) jóindulatú. A fent említett csodálatosan le- „könnyített” kapun átlépve fizikai érzékeinek (íz, látás, tapintás, stb.. tehát a biosz. gör.) hódolhat. Fejedelmi asztalnál, - jelesül. A király (*Raja*) már-már szinte hízeleg. Mindenesetre érdeklődő. Nyitott. A rendezett udvarba – *Entalpiaország* - vezető kapu tehát nyitott. Ez a „*Raja*”-út azonban nem feltétlen sikeres számára, bár csak itt-és most jelenthető ez ki. Ugyancsak a – kissé később csúsztatva az események síkját, - már a Mandalatömlöcbe kerül ki, - amely az „embertelen” azaz, a Naptalan-változat- hogy valami *nem stimmel eddig a csodásnak indult „Raja úttal”*... A mesében látni: egyetlen ösvény sem széles és könnyű. Mint ahogy az életben jelesül Erdélyben, a Székelyföldön- sem az. A hős 'persona' immáron végveszélyben. Előbb még csak megnehezte, majd tán' meggyűlöli a Királyt tetteért. Átgondolva pedig parancsmegtágadásért,- nem „jogellenes e megtorló tett”.

Nos, feléled benne a vágyakozás negatív formája. Már is tehát „kapukon belül van a Fekete Király”. Ő eresztette be,- maga: a pásztorlegény. Azaz a jogállamisággal leírható „birodalom” falai közé került az ösztönös-emocionális sötétség egyre konkrétabb árnyalatokkal. Az érzékszerveinek rendezetlensége után ezt kellett rendeznie. Majd a belső utak „érzékleiteinek” dolgaiban kellett rendet tenni. De igenen ám. Ő volt a '*trójai faló*'. Beengedte 'birodalomba' az *Entrópiaország* fejedelmét, azaz a *redundanciát*, a Sötét Király *birodalom-felforgató neg*-erejét.

Feléled lelkében - „pedig már kapun belül van” a Fekete-király. Azaz az ösztönös-emocionális tudatrész sötétsége. Ezek egyre konkrétabb „árnyéka” /Jung./ Összegződik érzékszerveinek rendezetlensége . Ebből kitörés a Királyi Asztal. Ez egyben szimbólum (Számталanszor az Újszövetségben.). Ezután a tudati-elmei „simítás” után kellene hogy érkezzen a „belső út rendezése” de ezt a rendezést neki kell megoldania. Ám egyedül nem tudja! Egyedül nem is tudhatja. Az animusza egyedül erre sajnos képtelen.. S ekkor jó a valóban Fehér Erő, mégpedig genetikusan, s a *Királylány képében*. Aki „mintegy” táplálja. S nem csak fizikálisan... Sőt teszi ezt szellemi, lelki teljes támasszal. Mint egyféle „spirituális úti pogácsa”,- az otthoni közegből még... Azonban itt is spirituális jelenlet van. Mindezt az álmok, az álmoközvetítés jelzi.

Ez a mandala szellemi magaslatokat céloz.- Sugárzó természete, száz öles oszlop A ennek szimbólumai... De a hősből nem lesz oszlopállásban „izolálódó” monász. A kapcsolati „zsinór , és „fonál” ami a '*százöles*' oszlop csúcsával köti össze a hőst, a kapcsolati zsinór, vagy *tantra-fonál*. Ez egy spirituális (is) emelkedés, mely a fentiek irányában tovább (felfelé) vezet. Kézbe nyilat kap mint a régi mondában a Ráma-gyilkosa. De nem a Teremtőre (Visnu) lövi ki, és nem az a rombolóra (Shiva), hanem egy balga eszközt (villát) lö k „csupán” s elképesztő pontossággal. Már nem akar ölni. Sőt. Talán eddig sem akart, ezért kerülhetett be a legkisebb , a 16.-ik, a csakrapap. (Bár kit tudja rendre katonákat (K'sakrija-ely) visz magával falumentő „misszióira”. Sötét erőket sem a Fekete Király sem a Fehér Király ellenében nem táplál. Immár „felülemelkedik” rajtuk. Legalábbis e mandala szerkezet szerint (*Százöles*)... Sőt. Túllép ezen is. Már-már szimpátiát érez a Fekete-király, tán' nem személye, erényei, de leginkább „birodalmi” azaz közösségi (Székely rendtartó falu), gondja-baja iránti aggodalmában. (Fontos „protokolláris” kérdésben „megvezette” őt a kulcsár, a szövő asszony, a malmász, a juhászembere.

Összecsaphatnának bárdal, kopjával, csákánnyal, mert erős legény, de nem teszi. Békével jön, békével megy. Így hát „békében” elhunyt Fekete-Király s Fehér is. A fiú azonban tovább „emelkedik”. Beteljesítve mégpedig a *Shakti szempontot*... Mégpedig a női felemelkedés „felhajtó” erejét használva. A Shakti-lendület eredményességét spiritualitása igazolja. Nos, megtörténik az esküvő, majd elhálják a nászt is. Ebben megerősödhet újra a lélek és a tantra fonál immár bizonyosság-nem kell véget érjen (nehogy írmagja-szakadjon). Kezdődhet az „egyhegyűség” koncentrációformája. Azaz a felkészülés arra, h. valóban átvegye”élete” azaz a „falu” irányítását. (Rendtartó Székely Falu). Ennek legelső szerepébe képzelet/heti magát, mint bátor/*bathyr* akarat, katonai képviselő K'sakrija, és becsület-hűség. Mégpedig neje, -azaz a spiritualitás, a figyelmesség oldalán éppen. És ettől lett pozitív a mandala-szerkezet- és nem egyszerűen a szimmetrizált meseszerkesztési volta okán.

Szubjektív kommentár. A *heftaliták* révén a hunok és a székelyek talán egyféle kulturális „internacionáléban” léteztek. (Kr.e 3. Kr. u. 3. sz között valamikor?) Az „átadás helye” talán a D-Kaukázus előtere lehetett (mai Azerbajdzsán, Dagesztán) mai térrészén. Tehették ezt XXII. János pápa alatt aki khorezmi térítőpüspököt küldött ki hozzájuk (Gyerotyán nevezetű szavárd/ *sabard/sabír/savartu* fejedelem idejében). A zenekutatás, ornamentikakutatás, genetikai kutatások, mese-elem kutatás (motívumok) és oklevéltári azaz *levéltári-fond* kutatások mind-mind erre engednek következtetni.

LÁSZLÓ, Péter Sándor: A Hungarian Folk Tale in the Mirror of Anthropology

In this writing the author presents his anthropological analysis of a famous Hungarian folk tale.

~ ~ ~ ~ ~ ~